

Feliu Formosa: «Sempre has d'estar enamorat d'algú»

El poeta i traductor diu que «està clar que la vida no té sentit, però l'hem de viure»

Foto: Gemma Ventura

"La meva tímidesa gairebé malaltissa i el meu lliurament a la lectura compulsiva de textos literaris (que volia acabar imitant) em van mantenir apartat del món de les noies, amb qui hauria pogut compartir experiències. I això em va fer patir molt». Ho confessa el poeta i traductor Feliu Formosa (10 de setembre de 1934, Sabadell) al seu dietari *Sense nostàlgia*, publicat per Proa.

Quedem a Igualada, a la plaça de l'Ajuntament, on fa sis anys que viu. És dilluns i l'ambient és tranquil. Recorrem la vida, el dol d'haver perdut la seva primera dona als quaranta anys, els posteriors set anys de caos, l'amor que torna, la vellesa que es queda, els poemes que li han servit de refugi i l'àncora que ara el manté il·lusionat: dedicar dues hores al dia a traduir. Però comencem pel principi: aquell nen que a la fotografia en blanc i negre tenia un diari entre les mans ens el descriu un home que ara té vuitanta-quatre anys, que -qui sap si per algun lligam íntim- té per rutina anar-lo a comprar cada dia abans d'esmorzar.

Aquesta conversa està patrocinada pel celler **Jané Ventura**. (<http://janeventura.com/?lang=ps>)

Edicions Proa

La tímidesa et frenava molt?

Estava estudiant als *hermanos* maristes, que era una escola només de nois. Quan tenia quinze anys, amb tota la cara plena d'acne i sense saber gens com anava la cosa de relacionar-se amb la gent, em vaig enamorar d'una veïna que tenia quinze anys, també. No li vaig dir mai res. Ho passava molt malament. Al llibre *Sense nostàlgia*, que són memòries d'infància i d'adolescència, explico el fet d'haver tingut el pare a l'exili, que no vaig conèixer fins que vaig tenir set anys, i que quan va tornar era molt sobreprotector. La meva família llegia molt, escoltava música. Tot era

molt interior, i no establia relacions.

Recordo que quan de petita tenia vergonya ho passava realment malament, no gosava dir, em posava vermella.

La meva filla gran, l'Ester, també era vergonyosa. Ara és cantant.

Es cura amb els anys?

Sí. Quan estava a la universitat franquista recordo que fèiem lectures a les aules i llavors ja vaig canviar molt. M'hi vaig anar adaptant. Després ja vaig entrar a política.

Els que hem estat tímids, per molt que amb els anys veiem no n'hi ha per tant, creus que guardem una certa prudència o tenim més tendència a ser observadors?

Sí. Ara porto força temps fent aparicions públiques, fent recitals de poemes meus, i els comento molt.

Amb els anys cada vegada pots prescindir més del que diran?

Puc prescindir-ne completament. Hi ha una qüestió: he fet molt teatre, fins al 2000, però encara ara continuo relacionant-me amb els teatros, són els meus aquests. Els poetes no tant, perquè la gent de teatre no estan en cap pedestal.

Els poetes sí?

Els poetes, depèn.

Has fugit de les capelletes?

Sí.

Per què?

Perquè la vida m'ha portat a fer moltes coses diferents. L'últim que he traduït per al teatre ha estat *El professor Bernhardi*, el 2006, aleshores als primers assajos sempre hi soc i conec tots els actors. He estat vint-i-cinc anys fent de professor de l'Institut del Teatre, i m'agrada molt trobar els meus alumnes que per exemple ara actuen al *Polònia*, com l'Agnès Busquets. Quan vaig publicar el primer llibre ja feia deu anys que traduïa per a diverses editorials. A l'edat que tinc, el que durant la meva vida ha estat la base d'on sortia tot, la traducció, ara és la meva àncora de salvació.

Salvació de què?

De l'edat. Tinc un parell de traduccions per fer i és el que m'agrada fer. És una feina que em distreu, que m'obliga a buscar paraules, que em manté en contacte amb la llengua, amb els idiomes, tradueixo de l'alemany.

Una bona traducció què requereix?

Que el lector català visqui el mateix que el lector alemany. Traduir de l'alemany és bastant estimulante perquè com que l'estructura sintàctica és diferent, t'obliga més a buscar la solució.

Foto: Gemma Ventura

Josep Maria Espinàs

**(<http://www.catorze.cat/noticia/10075/josep/maria/espinas/he/apres/soc/moment/vida/mon>)
creu que li queden mesos per seguir escrivint d'una forma coherent.**

Quan tens una edat com la meva, si tu mires el diari, veus que diuen: "Aquesta obra que planteja la Generalitat estarà acabada d'aquí a quatre anys". I tu dius, bé, d'aquí a quatre anys, jo en tinc vuitanta-quatre... ja no és com quan en tenia quaranta. Això fa que per a mi un any sigui molt important. Aprofitar el present és molt important: parlar ara amb tu, per exemple.

Ets optimista, conec gent gran que es passa el dia rondinant: "S'acaba la vida". Tu ets més de "vivim mentre tinguem vida".

Envio una postal a la meva neta, que viu a Glasgow. Mira, estàs estudiant audiovisuals, quan estiguis fent carrera en el cinema, jo no hi seré. Però això és la llei de vida. M'agradaria ser-hi, però no pot ser.

Ho acceptes?

És el que li passa a tothom. El doctor Broggi (<http://www.catorze.cat/noticia/4921/vida/viscudamoises/broggi>), que tenia 104 anys, deia que l'avantatge que té això és que no has de pensar en el futur.

T'estalvia preocupacions.

Tu dius "hòstia, ja en tinc 84, és horrorós això". Però la gent et diu "sort que hi has arribat". Potser és veritat, no?

Ho veus com una sort?

S'ha de considerar, perquè hi ha tota una trajectòria al darrere. Moltes coses queden com un record.

El que m'esgarrifa és veure que ràpid i volàtil passa la vida. En tinc 27 i penso: com pot ser que ja en tingui 27? Potser un dia diré: com pot ser que ja en tingui 84?

Sí sí. Això que la mort forma part de la vida és veritat. Està muntat així. Montaigne (<http://www.catorze.cat/noticia/5607/montaigne/no/confiem/prou/anima>) als seus assajos ho diu, que tornem a ser el mateix que érem abans de néixer. O sigui: res.

T'has donat molta importància a tu mateix?

No. El que passa és que va oscil·lant. Veus coses que has fet i de vegades dius això hi ha gent que ho fa millor. I de vegades dius que bé que està, ara no ho faria tan bé. L'últim llibre de poemes que vaig fer, *Centre de brevetat*, era al 2006, estem al 2018. Em demanen molts recitals i llavors em reconcilio bastant amb la meua poesia.

No t'agradava?

La veia com una cosa passada. M'ho torno a mirar i dic: no, aquí hi ha una experiència important al darrere.

Potser és perquè no sents un aferrament al que fas.

L'altre dia al recital que vaig fer a Sarrià la gent estava molt entusiasmada i vaig signar llibres. L'Espinàs ha fet tants llibres com anys o més, i fa articles des de fa molt temps. Jo no soc així, soc molt més gandul, tot i que he fet més de cent traduccions. Vaig estar a Heidelberg els anys 59 i 60, tenia 24 i 25 anys. Venia de l'Espanya franquista, que era una Espanya repressora, i vaig arribar a un país lliure, a una democràcia, a Alemanya. Com que encara era tímid, no lligava gaire. Vaig lligar una mica amb una italiana que tenia el seu marit enginyer de viatge. Però poca cosa, era massa tímid. Després va ser quan ens vam fer nòvios amb la Maria Plans, que estava a Anglaterra i jo a Alemanya. I quan vaig tornar ens vam casar i va néixer l'Ester.

Si ara viatgem en el temps i anem al 1974, com arriba a costar acceptar que algú a qui has estimat molt se'n va.

La Maria tenia 41 anys i jo 40. El 4 d'octubre es va morir. Vaig estar cinc mesos patint el dol amb les dues filles. Vaig canviar de pis, perquè necessitava marxar d'on havíem viscut sempre. Al cap de cinc o sis mesos no estava per res, però em va sortir escriure, suposo que per necessitat, el llibre *El cançoner*, on parlo de la no acceptació de la mort prematura d'una persona. Hi projecto les experiències que hem viscut junts cap a un futur que no existirà.

Vídeo: https://www.youtube.com/watch?v=PjanSbPfd_E

L'Esther Tusquets, de l'editorial Lumen, que érem molt amics, cinc mesos després que es morís la meua dona, em va donar llibres per traduir i em pagava una mensualitat. Estàvem traduint uns diaris del Kafka, amb la María José Jiménez Ramos, una noia de Terrassa, i jo li dictava, però ella m'ajudava molt perquè també mirava els diccionaris i discutíem. Això va donar pas a la primera relació sentimental que vaig tenir. Ella notava que jo no havia superat el dol. I hi havia un altre problema, i és que tenia un marit que la perseguia, i un dia va trucar a casa i em va dir que no l'obris. Per a mi aquesta relació és molt important perquè és la primera que vaig tenir després de la mort de la Mari.

Et va servir per superar el dol o per fugir-ne?

Per superar-lo. Per continuar vivint. Des que la Mari es va morir el 74 fins al 81 vaig passar una època completament caòtica. Van ser set anys. Amb moltes relacions amb noies de Terrassa, i vaig escriure el diari *El present vulnerable*. És després de la revolta de París del 68, de la meva ruptura amb el PSUC, per la cosa dogmàtica, i la pèrdua de la meva dona. Va ser una època molt conflictiva amb mi mateix, això està molt reflectit en un llibre meu que va guanyar el premi Carles Riba, *Llibre dels viatges*. La gent no ho sap, però jo parlo dels viatges perquè fumava porros i em feien viatjar fora del món. Anava vivint, però no era feliç. Perquè buscava la manera de trobar una relació estable que em tornés a la normalitat, a l'estabilitat emocional, i vaig fer diversos intents però no van funcionar.

Quan tens la mort tan a prop se't desperta una lucidesa vertiginosa de veure que la vida no té sentit?

Que no té sentit és claríssim. Però d'on venim? Per què? Què és el món? Està clar que la vida no té sentit, però l'hem de viure. La Sílvia Soler em va preguntar què és la felicitat. A aquesta pregunta tan compromesa, tan difícil de contestar, què contestes? Per mi la felicitat és un vermut amb olives al bar Xavi's de Terrassa, carrer de Francesc Salvans, 59. El Xavi és fantàstic.

Un poema podria ser una barreja d'intel·ligència i bellesa?

És una bona definició. M'han preguntat què és la poesia (que és una pregunta que et fan molt i a veure què dic), sempre deia que és musicalitat, hi ha d'haver un ritme. Hi ha una frase del García Lorca, que el cita el Lluís Pasqual del Lliure, que n'ha fet un llibre, que diu que s'ajunten dues paraules que tu no pensaves mai que es poguessin ajuntar i això és el misteri de la poesia. Per tant, hi afegeixo la paraula misteri, a la poesia, perquè té aquesta particularitat de fer encaixar coses que aparentment no encaixarien. I és l'artefacte, que és el poema.

Has llegit i traduït molt, saber t'ajuda a viure millor?

Crec que sí, acumular coneixements. Per exemple, ara estic redescobrint Heinrich Heine, el poeta romàntic alemany. M'aporta un coneixement perquè m'identifico molt amb el que diu de la vida:

que és un absurd. A l'últim diari meu, que sortirà al gener, dic que la vida és una trajectòria que s'acaba, que això està clar perquè li passa a tothom, que el fet de desaparèixer forma part de la mateixa vida, que només faltaria que no es morís ningú. I al final dic: però quina putada!

També hi ha molta gent que, en la ignorància, viu molt bé.

El 90% de la gent que passa per aquí no pensa que s'ha de morir.

"I comença a girar al nostre voltant/ la roda dels amors que fan l'amor./ I comença a imposar-se enllà del temps/ contra la por, el somriure de l'atzar."

És del llibre *Semblança*, que està dedicat a la meva segona i actual dona, Anna Vila, i a la memòria de Joan Vinyoli, que érem amics.

Què en penses de l'atzar?

De vegades l'atzar és el que esperem. Quan et donen un premi és un atzar, oi? Em truca el Miguel Sáez de Madrid: "Oye, Feliu, que vas a recibir una buena noticia, pero no te puedo decir lo que es, ya te llamarán". Això és un premi segur. Al cap d'uns dies em truca un alemany dient-me que m'han donat el premi Friedrich Gundolf, de l'Acadèmia Alemanya de la Llengua i la Literatura perquè he difós la cultura alemanya a l'estranger. És un atzar, una cosa inesperada.

Tota la vida és un atzar, perquè et pots imaginar una cosa i després en passa una altra.

M'han passat coses que estan bé, puc estar content.

Quan vas conèixer l'Anna, la teva segona dona, en poemes parles de la recuperació de l'amor en plenitud quan creies que s'havia acabat tot.

S'ha d'estar enamorat. El Vinyoli diu ja no estic enamorat perquè soc gran. No, sempre has d'estar enamorat d'algú amb qui pots parlar, a qui t'agrada veure.

T'enamores fàcilment?

Sartre va fer una entrevista l'any 75 a *Le Nouvel Observateur*, i deia que estar prenent un cafè amb una dona és diferent d'estar amb un home, i és molt agradable.

Però també enamorar-te de la vida quotidiana?

Això és molt important. Estar a Torredembarra mirant el mar. Hi ha una experiència molt curiosa, perquè des que estic amb l'Anna, la meva segona dona, estic amb la Sandra, que és la seva filla deficient, que no parla i no hi sent i té problemes de mobilitat a tota la part esquerra del cos: la mà esquerra no la fa servir i la cama l'arrossega. He tingut una relació amb aquesta persona molt curiosa, sempre ens estem fent bromes, ens fem signes amb les mans i riem, quan va a dormir em saluda. Quan estem a la Pobla de Claramunt, que l'Anna hi té una casa, agafo la Sandra i la porto a Igualada en tren, perquè li agrada anar-hi. Ara el que passa és que la Sandra el seu cicle vital ja l'ha fet i estem tots pendants que se'n vagi. Havia de passar fa molt temps i no passa. Ella no sembla que pateixi, porta pegats de morfina, no li fan cap tractament, perquè si li fessin radioteràpia o quimioteràpia no ho entendria.

Què et fa feliç?

Al matí vaig a buscar el diari, que haig de caminar una mica, vaig a esmorzar en un bar, el llegeixo, vaig a casa, llegeixo el llibre que estigui llegint en aquell moment (me n'envien perquè en doni l'opinió), dinem, mirem una mica la tele i em poso a treballar dues hores. Al vespre surto, vaig a fer alguna copa i a sopar. Treballo cada dia dues hores i això vol dir que el cap va

funcionant. La resta del dia gaudeixo del moment. No vaig estressat.

Foto: Gemma Ventura

Ets més de recordar que d'enyorar?

Més de no oblidar. Del passat oblidem moltes coses, perquè no és possible recordar-ho tot.

Què et dona la vellesa?

Físicament estic bé, vaig a recitar i soc el mateix que fa vint anys. No noto diferència.

I què et pren?

L'any 94 vaig tenir un càncer de còlon, el vaig superar. El 2004, un càncer de pròstata, i el vaig superar. Ara no em posaria a córrer. Però per exemple, l'Espinàs que sempre ha estat escrivint, no és un vell, com d'altres que veus encorbats, això d'estar sempre actiu el manté. I diria que gràcies a la traducció i als recitals em passa el mateix.

Què costa més d'aprendre a la vida?

Quan ets més adolescent saber quina relació has de tenir amb el context, amb la gent. Després hem de tenir en compte també que aprendre a escriure no és el problema, sinó tenir una personalitat pròpia. Quan comences a escriure còpies.

A qui copiaves?

A Lorca, després de llegir als quinze anys el seu *Romancero gitano*, vaig fer uns romanços, que s'assemblaven als seus.

Escrivies per entrar dins teu o per fugir de tu?

Per entrar dins meu, per saber on havia d'arribar com a persona i com a creador.

Aquesta secció es diu *La ventura de viure* (<http://www.catorze.cat/grans/temes/1115/ventura/viure>) , per tu ho ha estat?

Ha de ser-ho. Ha estat bastant rica de coses positives i negatives, he deixat enrere moltes experiències.

Amb quin poema acabaries l'entrevista?

Amb aquest que vaig traduir de Bertolt Brecht:

El primer esguard per la finestra al matí
El vell llibre retrobat
Rostres plens d'entusiasme
Neu, el canvi de les estacions
El diari
El gos
La dialèctica
Dutxar-se, nedar
Música antiga
Sabates còmodes
Comprendre
Música nova
Escriure, plantar
Viatjar
Cantar
Ser amable.

A la taula, el llibre "Reduccions", publicat per Eumo Editorial. Foto: Gemma Ventura

Carta que Feliu Formosa va escriure al dramaturg Josep Maria Benet i Jornet, un mes després de la mort de Maria, la seva primera dona. Ha estat publicada a la revista "El procés".

Terrassa, novembre 1974

Amic Papitu:

Avui he mirat fotos de la Mari. Si els meus dematins són dolents, aquest és un dematí ja insuportable. I no puc anar a veure ningú, perquè això no hi ha ningú que ho pugui entendre. Tu ets potser l'única persona a qui puc llançar aquest cable, buscant una mena de solidaritat llunyana. No entenc res. No puc fer res. Haig d'evitar demostrar res, perquè els meus pares se'm llançarien a sobre i em devorarien. Haig de cuidar les nenes (la meva proximitat els basta per sentir-se segures, i això es nota molt). Cada dia que passa em posa en una situació més difícil i incòmoda davant el que "haig de fer". Tinc més classes de català. Per què? No ho sé. I ara dubto que sigui capaç de fer l'esforç suficient per aguantar-les. No et demano ajuda. Ningú no em pot ajudar. Estic al fons del fons, i no sé com acabarà això. Malgrat tot, em queda esma per felicitar-te pel teu *Supertot*.

Teu

Feliu.

Terrassa, novembre 1974

Amic Papitu:

Avui he minat fotos de la Mari. Si els meus dematins són dolents, aquest és un dematí ja insuportable. I no puc anar a veure ningú, perquè això no hi ha ningú que ho pugui entendre. Tu ets potser l'única persona a qui puc llançar aquest cable, buscant una mena de solidaritat llunyana. No entenc res. No puc fer res. Haig d'evitar demostrar res, perquè els meus pares se'm llançarien a sobre i em devorarien; haig de cuidar les meves (la meua proximitat els basta per sentir-se segures, i això es nota molt). Cada dia que passa em posa en una posició més difícil i incòmoda davant el que "haurig de fer". Tinc unes classes de català. Per què? No ho sé. I ara dubto que sigui capaç de fer l'esforç suficient per aguantar-les. No et demano ajuda. Ningú no em pot ajudar. Estic al fons del fons, i no sé com acabarà això. Malgrat tot, em queda esma per felicitar-te pel teu supertot.

Teu

Feliu

Aquesta conversa ha estat patrocinada pel celler **Jané Ventura**.
(<http://janeventura.com/?lang=es>)

